
SYSTEM PRAWA WYKROCZEŃ

CZEŚĆ OGÓLNA ZAGADNIENIA WSTĘPNE I ZASADY ODPOWIEDZIALNOŚCI

redakcja naukowa **Paweł Daniluk**

I

SYSTEM PRAWA WYKROCZEŃ

CZEŚĆ OGÓLNA

ZAGADNIENIA WSTĘPNE I ZASADY ODPOWIEDZIALNOŚCI

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

Autorzy

Magdalena Błaszczyk (rozdz. 6)

Magdalena Budyn-Kulik (rozdz. 2; rozdz. 13 pkt 13.4;
rozdz. 14 pkt 14.5; rozdz. 20; rozdz. 22 pkt 22.1.2)

Paweł Daniluk (Słowo wstępne; rozdz. 1; rozdz. 4;
rozdz. 9; rozdz. 12; rozdz. 13 pkt 13.1, pkt 13.5;
rozdz. 14 pkt 14.1)

Małgorzata Gałązka (rozdz. 19)

Piotr Gensikowski (rozdz. 11)

Anna Golonka (rozdz. 22 pkt 22.5)

Maciej Iwański (rozdz. 10)

Sebastian Kowalski (rozdz. 7)

Jan Kulesza (rozdz. 14 pkt 14.2; rozdz. 22 pkt 22.1.1,
pkt 22.2, pkt 22.3, pkt 22.4)

Marek Kulik (rozdz. 2; rozdz. 5; rozdz. 17; rozdz. 18;
rozdz. 22 pkt 22.6, pkt 22.7)

Katarzyna Liżyńska (rozdz. 13 pkt 13.3)

Marcin Łysko (rozdz. 3)

Aneta Michalska-Warias (rozdz. 16)

Joanna Mierzwińska-Lorencka (rozdz. 14 pkt 14.4)

Marek Mozgawa (rozdz. 15)

Joanna Piórkowska-Flieger (rozdz. 13 pkt 13.2;
rozdz. 14 pkt 14.3)

Wojciech Radecki (rozdz. 8)

Krzysztof Wala (rozdz. 15)

Anna Zientara (rozdz. 21)

**SYSTEM
PRAWA WYKROCZEŃ**

CZEŚĆ OGÓLNA

**ZAGADNIENIA WSTĘPNE
I ZASADY
ODPOWIEDZIALNOŚCI**

redakcja naukowa
Paweł Daniluk

I

Stan prawny na 15 lipca 2026 r.

Recenzent

Prof. dr hab. Ryszard A. Stefański

Wydawczyni

Monika Pawłowska

Redaktorka prowadząca

Katarzyna Gierłowska

Opracowanie redakcyjne

JustLuk

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy prawo i własność

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2026

ISBN 978-83-8438-359-9

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Zarządzania Prawami Autorskimi i Treściami

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. +48 692 477 076

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	15
Słowo wstępne	21
ROZDZIAŁ 1. Pojęcie i funkcje prawa wykroczeń	25
1.1. Pojęcie materialnego prawa wykroczeń	27
1.2. Prawo dotyczące wykroczeń: prawo karno-administracyjne czy prawo karne <i>sensu largo</i> ?	28
1.3. Prawo wykroczeń jako odrębna dziedzina prawa	34
1.4. Procesowe prawo wykroczeń i wykonawcze prawo wykroczeń (wzmianka)	37
1.5. Powszechne a szczególne (skarbowe) prawo wykroczeń	39
1.6. Kodeksowe i pozakodeksowe prawo wykroczeń	41
1.7. Wykroczenie i prawo wykroczeń a przestępstwo i prawo karne <i>sensu stricto</i>	44
1.8. Funkcje prawa wykroczeń	49
1.8.1. Pojęcie funkcji prawa wykroczeń	49
1.8.2. Funkcja ochronna	52
1.8.3. Funkcja prewencyjna	57
1.8.4. Funkcja gwarancyjna	62
1.8.5. Funkcja sprawiedliwościowa	64
1.8.6. Funkcja kompensacyjna (restytucyjna)	66
ROZDZIAŁ 2. Modele prawa wykroczeń w perspektywie komparatystycznej	69
2.1. Uwagi wprowadzające	74
2.2. Wpływ dokumentów i orzecznictwa europejskiego na odpowiedzialność represyjną	78
2.3. Model austriacko-niemiecki	83
2.4. Model francuski	93
2.5. Model wschodnioeuropejski	99
2.6. Model czysto administracyjny	112
2.7. Model niewykształcony	124
2.8. Próba podsumowania	131
ROZDZIAŁ 3. Historyczna ewolucja polskiego prawa wykroczeń	141
3.1. Prawo o wykroczeniach z 1932 r.	144
3.2. Ustawa o orzecznictwie karno-administracyjnym	146
3.3. Nowelizacja systemowa z grudnia 1958 r.	150

3.4.	Ustawa o przekazaniu niektórych drobnych występów jako wykroczeń do orzecznictwa karno-administracyjnego	153
3.5.	Kodeks wykroczeń	157
3.5.1.	Podstawowe założenia	157
3.5.2.	Zasady odpowiedzialności i system kar	160
3.5.3.	Część szczególna Kodeksu wykroczeń	163
3.6.	Nowelizacje Kodeksu wykroczeń w latach 80.	166
3.6.1.	Nowele z lat 1983–1984	166
3.6.2.	Nowelizacja z maja 1985 r.	166
3.6.3.	Nowelizacja z października 1986 r.	168
3.7.	Reforma systemowa prawa wykroczeń z 1998 r.	169
ROZDZIAŁ 4. Kierunki reformy polskiego prawa wykroczeń		174
4.1.	Potrzeba reformy polskiego prawa wykroczeń	175
4.2.	Dwuetapowość reformowania polskiego prawa wykroczeń	177
4.3.	Poszukiwanie i wybór optymalnego modelu reakcji na drobniejsze czyny zabronione	179
4.4.	Przekształcanie wykroczeń w przestępstwa lub delikty administracyjne	191
4.5.	Depenalizacja całkowita	200
4.6.	Zmiany w obrębie prawa i postępowania karnego oraz prawa i postępowania administracyjnego	200
ROZDZIAŁ 5. Istota wykroczenia w polskim systemie prawa karnego <i>sensu largissimo</i>		202
5.1.	Wprowadzenie	210
5.2.	Dyskusja na temat normatywnego umocowania prawa wykroczeń w okresie międzywojennym i jej wpływ na kształt prawa wykroczeń	210
5.3.	Rozumienie prawa wykroczeń w okresie początków tzw. Polski Ludowej	213
5.4.	Współczesne rozumienie prawa wykroczeń	216
5.5.	Stosunek prawa wykroczeń do prawa karnego i represyjnego prawa administracyjnego	222
5.6.	O potrzebie stworzenia nowoczesnego prawa administracyjno-karnego	229
5.7.	Zakończenie	239
ROZDZIAŁ 6. Przepołowione czyny zabronione		243
6.1.	Terminologia i istota	245
6.2.	Historia	249
6.2.1.	Regulacje materialnoprawne	249
6.2.2.	Regulacje procesowe	256
6.3.	Racjonalizacja przepołowień	259
6.4.	Wybrane problemy prawne i praktyczne związane z przepołowionymi czynami zabronionymi	263
6.4.1.	Uwagi ogólne	263
6.4.2.	Problemy wynikające ze sztywnego kryterium przepołowienia	271
6.4.3.	Problemy wynikające z wątpliwości co do kryterium przepołowienia ...	273
6.5.	Ocena zasadności dalszego utrzymywania czynów zabronionych przepołowionych w systemie prawa karnego	276

ROZDZIAŁ 7. Wykroczenie powszechne a wykroczenie skarbowe	279
7.1. Wprowadzenie	281
7.2. Wyodrębnienie wykroczenia skarbowego w polskim ustawodawstwie w perspektywie historycznej	282
7.3. Przedmiot ochrony przestępstw skarbowych i wykroczeń skarbowych	286
7.4. Autonomia prawa karnego skarbowego	288
7.5. Wykroczenia i wykroczenia skarbowe jako różnego rodzaju czyny zabronione	291
7.6. Odmienne reguły karania za wykroczenia skarbowe	295
7.7. Zbieg wykroczenia i wykroczenia skarbowego	297
7.8. Wykroczenie skarbowe a przestępstwo skarbowe	298
7.9. Zaniechanie ukarania sprawcy wykroczenia skarbowego	300
7.10. Postępowanie w sprawie o wykroczenie a postępowanie w sprawie o wykroczenie skarbowe	302
7.11. Kwestia uniformizacji wykroczeń i wykroczeń skarbowych	304
ROZDZIAŁ 8. Wykroczenie a delikt administracyjny	305
8.1. Wprowadzenie	306
8.2. Pojawienie się deliktów administracyjnych	308
8.2.1. Prawo energetyczne	308
8.2.2. Ekskurs porównawczy do prawa czechosłowackiego, czeskiego i słowackiego	310
8.2.3. Delikty administracyjne w polskich ustawach związanych z ochroną środowiska	314
8.3. Okres po kodyfikacjach z lat 1969 i 1971	315
8.4. Kary pieniężne w ustawodawstwie o ochronie środowiska	319
8.5. Wprowadzanie deliktów administracyjnych do systemu prawnego	322
8.6. Nowelizacja Kodeksu postępowania administracyjnego	324
8.7. Wykroczenie a delikt administracyjny w ujęciu formalnym	325
8.8. Wykroczenie a delikt administracyjny w ujęciu merytorycznym	334
8.9. Przyszłość prawa deliktów administracyjnych	339
8.9.1. Ekskurs porównawczy do prawa czeskiego	339
8.9.2. Likwidacja prawa deliktów administracyjnych	342
8.9.3. Utrzymanie trójpodziału czynów zabronionych pod groźbą kary	343
ROZDZIAŁ 9. Konstytucyjne uwarunkowania prawa wykroczeń	344
9.1. Wprowadzenie	346
9.2. Kompetencja prawodawcza do stanowienia prawa wykroczeń	347
9.3. Odpowiedzialność za popełnienie wykroczenia jako odpowiedzialność karna w ujęciu art. 42 ust. 1 Konstytucji RP	351
9.4. Jednolitość konstytucyjnego standardu odpowiedzialności karnej w odniesieniu do przestępstw i wykroczeń	358
9.5. Zasada <i>nulla contraventio, nulla poena sine lege poenali anteriori</i>	363
9.6. Zasada <i>lex mitior</i>	370
9.7. Zasada <i>nulla contraventio sine culpa</i>	371
9.8. Zasada <i>nulla contraventio sine periculo sociali</i>	377
9.9. Niezbędność, przydatność i proporcjonalność <i>sensu stricto</i> ustawowych ograniczeń w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw	383

9.10. Zasada <i>ne bis in idem</i>	386
9.11. Konstytucyjny standard swobody orzecniczej sądu orzekającego w sprawach o wykroczenia	392
ROZDZIAŁ 10. Prawnomiędzynarodowe uwarunkowania prawa wykroczeń	404
10.1. Wprowadzenie	407
10.2. Karny charakter odpowiedzialności wykroczeniowej	415
10.3. Podstawy kryminalizacji oraz czynniki doboru modelu sankcjonowania niepożądanych zachowań	420
10.4. <i>Nulla contraventio, nulla poena sine lege (scripta, certa, praevia) poenali anteriori</i> ...	426
10.5. <i>Nulla contraventio sine culpa</i>	434
10.6. <i>Ne bis in idem</i>	437
10.7. Zasada proporcjonalności kar	442
ROZDZIAŁ 11. Czas popełnienia wykroczenia. Obowiązywanie polskiego prawa wykroczeń w czasie	444
11.1. Wprowadzenie	445
11.2. Pojęcie czasu popełnienia wykroczenia	445
11.3. Zasada <i>lex mitior poenali retro agit</i>	450
11.4. Depenalizacja częściowa i jej skutki	459
ROZDZIAŁ 12. Miejsce popełnienia wykroczenia. Obowiązywanie polskiego prawa wykroczeń co do miejsca	471
12.1. Miejsce popełnienia wykroczenia według Kodeksu wykroczeń	472
12.2. Obowiązywanie polskiego materialnego prawa wykroczeń co do miejsca	475
12.3. Zasada terytorialności	479
12.4. Zasada bandery	481
12.5. Odpowiedzialność za wykroczenie popełnione za granicą	484
ROZDZIAŁ 13. Definicja wykroczenia i podstawy odpowiedzialności za jego popełnienie (struktura wykroczenia)	488
13.1. Uwagi wprowadzające	495
13.2. Czyn zabroniony i jego bezprawność	509
13.3. Społeczna szkodliwość czynu	542
13.3.1. Uwagi ogólne	542
13.3.2. Ewolucja materialnego pojmowania karygodności czynu	544
13.3.3. Konstytucyjny fundament oceny społecznej szkodliwości	548
13.3.4. Społeczna szkodliwość jako element konstrukcyjny wykroczenia	555
13.3.5. Znikoma społeczna szkodliwość czynu a wykroczenie	559
13.3.6. Artykuł 47 § 6 k.w. jako normatywna konkretyzacja społecznej szkodliwości	564
13.3.7. Relacja społecznej szkodliwości do winy	578
13.3.8. Relacja społecznej szkodliwości do bezprawności czynu	581
13.3.9. Znaczenie społecznej szkodliwości dla wymiaru kary	584
13.4. Wina	587
13.4.1. Uwagi wprowadzające	587
13.4.2. Teorie winy	595

13.4.2.1.	Uwagi ogólne	595
13.4.2.2.	Teorie psychologiczne	595
13.4.2.3.	Teorie normatywne	599
13.4.2.4.	Inne teorie winy	604
13.4.3.	Przesłanki przypisania winy	606
13.4.4.	Wyjątek od zasady winy	617
13.5.	Karalność czynu	618
ROZDZIAŁ 14. Znamiona wykroczenia		631
14.1.	Uwagi wprowadzające	641
14.2.	Przedmiot ochrony (zamachu)	650
14.2.1.	Uwagi wstępne	650
14.2.2.	Dobro prawne	660
14.2.2.1.	Identyfikacja dobra prawnego	660
14.2.2.2.	Dobra indywidualne i kolektywne	666
14.2.2.3.	Dobra ściśle kolektywne oraz jako agregat dóbr konkretno-indywidualnych	666
14.2.3.	Przedmiot wykroczenia. Przedmiot czynności wykonawczej	672
14.2.4.	Ogólny, rodzajowy i indywidualny przedmiot ochrony	673
14.3.	Strona przedmiotowa	680
14.4.	Podmiot	719
14.4.1.	Uwagi ogólne	719
14.4.2.	Podmiot wykroczenia	721
14.4.2.1.	Właściwości ogólne	721
14.4.2.1.1.	Wprowadzenie	721
14.4.2.1.2.	Wiek	722
14.4.2.1.3.	Wiek a zdolność do zawinienia	727
14.4.2.1.4.	Faktyczny stopień rozwoju sprawcy	729
14.4.2.1.5.	Poczytalność	730
14.4.2.2.	Właściwości szczególne	731
14.4.2.2.1.	Właściwości związane z popełnieniem wykroczenia indywidualnego	731
14.4.2.2.2.	Właściwości związane z popełnieniem wykroczenia w określonej formie	734
14.4.2.2.3.	Właściwości związane ze stosowaniem kar i środków karnych	737
14.4.3.	Warunki odpowiedzialności nieletnich za wykroczenia. Regulacje prawne określające postępowanie z nieletnimi naruszającymi normy prawnokarne	738
14.4.3.1.	Ustawa z 26.10.1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich	738
14.4.3.2.	Ustawa z 9.06.2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich ...	739
14.5.	Strona podmiotowa	746
14.5.1.	Uwagi wprowadzające	746
14.5.2.	Umysłność	750
14.5.2.1.	Uwagi ogólne	750
14.5.2.2.	Zamiar bezpośredni	760

14.5.2.3. Zamiar ewentualny	764
14.5.3. Nieumyślność	781
14.5.3.1. Uwagi ogólne	781
14.5.3.2. Postacie nieumyślności	783
14.5.4. Pozostałe elementy strony podmiotowej	785
14.5.4.1. Motywacja	785
14.5.4.2. Złośliwość	788
ROZDZIAŁ 15. Formy stadialne popełnienia wykroczenia	790
15.1. Uwagi ogólne	792
15.2. Dokonanie	795
15.3. Usiłowanie	796
15.3.1. Uwagi ogólne	796
15.3.2. Teoretyczna racjonalizacja karalności usiłowania – zarys problematyki ...	797
15.3.3. Elementy struktury normatywnej usiłowania jako formy stadialnej popełnienia wykroczenia	801
15.3.3.1. Wprowadzenie	801
15.3.3.2. Zamiar popełnienia czynu zabronionego	801
15.3.3.3. Zachowanie zmierzające bezpośrednio do dokonania	804
15.3.3.4. Brak dokonania	808
15.3.4. Usiłowanie udolne i nieudolne	809
15.3.5. Pozostałe rodzaje usiłowania	812
15.3.6. Karalność usiłowania na gruncie prawa wykroczeń	814
15.3.7. Wymiar kary za usiłowanie	817
15.3.8. Problematyka czynnego żalu	818
15.3.9. Kwestie procesowe dotyczące czynnego żalu	829
15.3.10. Problematyka krzyżowania się form stadialnych i zjawiskowych	829
15.4. Przygotowanie	831
ROZDZIAŁ 16. Formy zjawiskowe wykroczenia	832
16.1. Uwagi wstępne	833
16.2. Sprawstwo i współsprawstwo	838
16.3. Podżeganie	853
16.4. Pomocnictwo	864
16.5. Zasady odpowiedzialności współdziałających	871
ROZDZIAŁ 17. Mechanizmy redukcji wielości wykroczeń	877
17.1. Istota redukcji wielości wykroczeń na gruncie prawa wykroczeń	883
17.2. Pozorny zbieg wykroczeń	891
17.3. Wykroczenie jako składnik czynu ciągłego	895
17.4. Pomijalny zbieg wykroczeń	914
17.5. Uwagi końcowe	921
ROZDZIAŁ 18. Realny (rzeczywisty) zbieg wykroczeń	922
18.1. Wprowadzenie	924
18.2. Ciąg wykroczeń	925

18.3. Realny (rzeczywisty) zbieg wykroczeń rozstrzygany na gruncie art. 9 § 2 k.w. lub art. 50 § 1 k.k.s.	934
18.4. Uwagi końcowe	939
ROZDZIAŁ 19. Zbieg przepisów ustawy	940
19.1. Uwagi ogólne	943
19.1.1. Podstawowe rozgraniczenia w obszarze zbiegu przepisów	943
19.1.2. Jedność (tożsamość) czynu jako podstawa zbiegu przepisów	947
19.1.3. Modelowe rozwiązania problemu zbiegu przepisów	950
19.2. Rys historyczny zbiegu przepisów przewidujących wykroczenia	955
19.3. Problem jedności (tożsamości) czynu w prawie wykroczeń	961
19.4. Pomijalny zbieg przepisów przewidujących wykroczenia	968
19.4.1. Reguły wyłączania wielości ocen a zbieg eliminacyjny	968
19.4.2. Zasada specjalności	969
19.4.3. Zasada konsumpcji	973
19.4.4. Zasada subsydiarności	975
19.5. Ustawowa treść eliminacyjnego zbiegu przepisów w prawie wykroczeń	977
19.5.1. Realizacja znamion kilku typów wykroczeń	977
19.5.2. Zakaz multiplikacji wykroczeń ze względu na wielość ocen	979
19.5.3. Kwalifikacja prawna i podstawa wymiaru kary	980
19.5.4. Kryteria wyboru przepisu przewidującego najsurowszą karę	984
19.5.5. Prawne znaczenie przepisów objętych eliminacją	988
19.6. Eliminacyjny zbieg przepisów a problem tzw. punktów karnych	989
19.7. Eliminacyjny zbieg przepisów z art. 9 § 1 k.w. – racje za i przeciw	992
ROZDZIAŁ 20. Zbieg wykroczenia z przestępstwem	999
20.1. Uwagi wprowadzające	1002
20.2. Zasada <i>ne bis in idem</i>	1007
20.3. Regulacja art. 10 k.w.	1015
20.3.1. Zagadnienia wstępne	1015
20.3.2. Mechanizm redukcji kar	1017
20.3.3. Powoływanie art. 10 k.w. w podstawie prawnej skazania	1025
20.3.4. Kwestie procesowe	1026
20.3.5. Wybrane przykłady jednoczynowego zbiegu wykroczenia z przestępstwem	1030
20.4. Zbieg przestępstwa/wykroczenia powszechnego z przestępstwem/ wykroczeniem skarbowym	1040
ROZDZIAŁ 21. Zbieg wykroczenia z deliktem administracyjnym	1045
21.1. Wprowadzenie	1048
21.2. Przenikanie się wykroczeń i deliktów administracyjnych. Odpowiedzialność karno-administracyjna i administracyjno-karna	1049
21.3. Przykłady zbiegów wykroczenia z deliktem administracyjnym	1057
21.4. Regulacje zbiegu wykroczenia i deliktu administracyjnego w polskim prawie ...	1059
21.5. Charakter odpowiedzialności administracyjnej	1063
21.6. Odpowiedzialność za wykroczenie jako odpowiedzialność karna	1073
21.7. Zasada <i>ne bis in idem</i>	1075

21.8. Artykuł 189f k.p.a.	1084
21.9. Ocena aktualnego stanu prawnego	1091
ROZDZIAŁ 22. Okoliczności wyłączające odpowiedzialność za wykroczenie	1097
22.1. Ogólna charakterystyka okoliczności wyłączających odpowiedzialność za wykroczenie	1113
22.1.1. Ogólna charakterystyka okoliczności wyłączających bezprawność czynu	1113
22.1.1.1. Uwagi wstępne	1113
22.1.1.2. Koncepcja W. Woltera – pojęcie kontratypu	1115
22.1.1.3. Ogólna teoria kontratypów	1117
22.1.1.4. Teoria kontratypów uwzględniająca kontekst konstytucyjny ...	1120
22.1.1.5. Problem pozaustawowych sytuacji braku bezprawności	1124
22.1.2. Ogólna charakterystyka okoliczności wyłączających (umniejszających) winę	1128
22.2. Obrona konieczna	1139
22.2.1. Wprowadzenie. Instytucja obrony koniecznej w prawie wykroczeń	1139
22.2.2. Uzasadnienie kontratypu obrony koniecznej	1150
22.2.3. Znamiona obrony koniecznej	1153
22.2.3.1. Znamiona zamachu	1153
22.2.3.1.1. Pojęcie zamachu	1153
22.2.3.1.2. Bezprawność zamachu	1157
22.2.3.1.3. Zagrożenie dla dobra prawnego	1160
22.2.3.1.4. Bezpośredniość zamachu	1163
22.2.3.2. Znamiona obrony	1171
22.2.3.2.1. Konieczność obrony	1171
22.2.3.2.2. Brak niewspółmierności obrony do niebezpieczeństwa zamachu	1177
22.2.3.3. Strona podmiotowa obrony koniecznej	1183
22.2.4. Przekroczenie granic obrony	1184
22.3. Stan wyższej konieczności	1190
22.3.1. Wprowadzenie	1190
22.3.2. Znamiona stanu wyższej konieczności	1196
22.3.2.1. Niebezpieczeństwo dla dobra prawnego	1196
22.3.2.2. Subsydiarność	1209
22.3.2.3. Relacja między dobrami	1212
22.3.2.4. Element subiektywny	1223
22.3.3. Przekroczenie granic stanu wyższej konieczności	1226
22.3.4. Klauzula wyłączenia stosowania stanu wyższej konieczności	1228
22.3.5. Kolizja obowiązków	1232
22.3.6. Stan wyższej konieczności a wolność wypowiedzi	1235
22.4. Inne okoliczności wyłączające bezprawność czynu	1236
22.4.1. Uwagi wstępne	1236
22.4.2. Okoliczności uchylające bezprawność czynu	1236
22.4.2.1. Działanie w ramach uprawnień lub obowiązków	1236
22.4.2.2. Zgoda dysponenta dobra prawnego	1238
22.4.2.3. Ryzyko sportowe	1240
22.4.2.4. Zwyczaj	1242

22.4.3. Okoliczności nieuchylające bezprawności	1245
22.4.3.1. Uwagi wstępne	1245
22.4.3.2. Prowokacja dziennikarska	1245
22.4.3.3. Działalność artystyczna – wolność wypowiedzi	1247
22.4.3.4. Nieposłuszeństwo obywatelskie	1248
22.5. Niepoczytalność i poczytalność ograniczona	1250
22.5.1. Uwagi wstępne	1250
22.5.2. Poczytalność	1251
22.5.3. Niepoczytalność	1253
22.5.3.1. Uwagi ogólne	1253
22.5.3.2. Przyczyny niepoczytalności	1255
22.5.3.2.1. Wprowadzenie	1255
22.5.3.2.2. Choroba psychiczna	1255
22.5.3.2.3. Upośledzenie umysłowe	1259
22.5.3.2.4. Inne zakłócenia czynności psychicznych	1261
22.5.3.3. Następstwa psychologiczne niepoczytalności	1267
22.5.3.3.1. Uwagi ogólne	1267
22.5.3.3.2. Zdolność rozpoznania znaczenia podejmowanego czynu	1267
22.5.3.3.3. Zdolność pokierowania postępowaniem	1269
22.5.4. Czas czynu	1271
22.5.5. Niepoczytalność jako okoliczność wyłączająca winę. Opiniowanie sądowo-psychiatryczne	1273
22.5.6. Poczytalność ograniczona	1275
22.5.7. Konsekwencje poczytalności ograniczonej	1277
22.5.8. Stan odurzenia lub nietrzeźwości	1278
22.6. Błąd co do okoliczności stanowiącej znamię czynu zabronionego	1283
22.7. Błąd co do karalności	1303
Skorowidz	1325
Autorzy	1331

WYKAZ SKRÓTÓW

AKTY PRAWNE

- EKPC – Konwencja z 4.11.1950 r. o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)
- k.c. – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2026 r. poz. 795)
- k.k. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2025 r. poz. 383 ze zm.)
- k.k. z 1932 r. – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11.07.1932 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 60, poz. 571 ze zm.) – nie obowiązuje
- k.k. z 1969 r. – ustawa z 19.04.1969 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 13, poz. 94 ze zm.) – nie obowiązuje
- k.k.s. – ustawa z 10.09.1999 r. – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. z 2025 r. poz. 633 ze zm.)
- k.k.w. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2025 r. poz. 911 ze zm.)
- KOAL – kodeks naruszeń administracyjnych Republiki Łotwy z 2020 r.
- KoAPR – Kodeks Rossiiskoi Federatsii ob administrativnykh pravonarusheniakh (rosyjskie prawo federalne o naruszeniach administracyjnych z 30.11.2001 r.)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze sprost. i zm.)
- k.p.a. – ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2025 r. poz. 1691 ze zm.)
- k.p.k. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2026 r. poz. 490 ze zm.)
- KPP – Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej z 30.03.2010 r. (Dz.Urz. UE C Nr 83, s. 389)
- k.p.w. – ustawa z 24.08.2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz.U. z 2025 r. poz. 860 ze zm.)
- k.p.w. z 1971 r. – ustawa z 20.05.1971 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz.U. Nr 12, poz. 116 ze zm.) – nie obowiązuje

Wykaz skrótów

- k.r.o. – ustawa z 25.02.1971 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2026 r. poz. 236)
- k.w. – ustawa z 20.05.1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2025 r. poz. 734 ze zm.)
- KWRS – serbska ustawa o wykroczeniach z 25.06.2013 r. (Służebnyj Głosnik RS 2013, nr 65)
- KWUS – Konwencja wykonawcza z 19.06.1990 r. do układu z Schengen z 14.06.1985 r. między Rządami Państw Unii Gospodarczej Beneluksu, Republiki Federalnej Niemiec oraz Republiki Francuskiej w sprawie stopniowego znoszenia kontroli na wspólnych granicach (Dz.Urz. WE L 239 z 22.09.2000, s. 19)
- MPPOiP – Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167)
- nowelizacja z 28.08.1998 r. – ustawa z 28.08.1998 r. o zmianie ustawy – Kodeks wykroczeń, ustawy – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia, ustawy o ustroju kolegiów do spraw wykroczeń, ustawy – Kodeks pracy i niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 113, poz. 717)
- nowelizacja z 27.09.2013 r. – ustawa z 27.09.2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1247 ze zm.)
- OWiG – Gesetz über Ordnungswidrigkeiten (niemiecka ustawa o wykroczeniach administracyjnych z 24.05.1968 r.)
- PDPC – Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 10.12.1948 r.
- p.k.s. z 1936 r. – dekret Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 3.11.1936 r. – Prawo karne skarbowe (Dz.U. Nr 84, poz. 581 ze zm.) – nie obowiązuje
- p.o.ś. – ustawa z 27.04.2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2025 r. poz. 647 ze zm.)
- POZ – Prekršajni zakon (chorwacki kodeks wykroczeń z 3.11.2007 r.)
- pr. lot. – ustawa z 3.07.2002 r. – Prawo lotnicze (Dz.U. z 2025 r. poz. 1431 ze zm.)
- Protokół nr 7 do EKPC – Protokół nr 7 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz.U. z 2003 r. Nr 42, poz. 364)
- pr. wod. – ustawa z 20.07.2017 r. – Prawo wodne (Dz.U. z 2025 r. poz. 960 ze zm.)
- p.w. – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11.07.1932 r. – Prawo o wykroczeniach (Dz.U. Nr 60, poz. 572 ze zm.) – nie obowiązuje
- StGB – Schweizerisches Strafgesetzbuch (szwajcarski Kodeks karny z 21.12.1937 r.)
- TSz – évi II. Törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről (węgierska ustawa o wykroczeniach, postępowaniu w sprawach o wykroczenia i systemie rejestrowania wykroczeń z 23.12.2011 r.)

Wykaz skrótów

u.k.s. z 1926 r.	– ustawa karna skarbową z 2.08.1926 r. (Dz.U. Nr 105, poz. 609 ze zm.) – nie obowiązuje
u.m.p.o.	– ustawa z 29.06.2007 r. o międzynarodowym przemieszczaniu odpadów (Dz.U. z 2024 r. poz. 746)
u.o.k.k.	– ustawa z 16.02.2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz.U. z 2025 r. poz. 1714)
u.o.z.	– ustawa z 21.08.1997 r. o ochronie zwierząt (Dz.U. z 2023 r. poz. 1580 ze zm.)
u.o.z.o.z.	– ustawa z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2024 r. poz. 1292 ze zm.)
u.p.d.p.	– ustawa z 17.06.1966 r. o przekazaniu niektórych drobnych przestępstw jako wykroczeń do orzecznictwa karno-administracyjnego (Dz.U. Nr 23, poz. 149) – nie obowiązuje
u.p.n.	– ustawa z 26.10.1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. z 2018 r. poz. 969) – nie obowiązuje
u.p.t.n.	– ustawa z 19.08.2011 r. o przewozie towarów niebezpiecznych (Dz.U. z 2024 r. poz. 643)
u.r.ś.	– ustawa z 18.04.1985 r. o rybactwie śródlądowym (Dz.U. z 2022 r. poz. 883 ze zm.)
u.s.ch.m.	– ustawa z 25.02.2011 r. o substancjach chemicznych i ich mieszaninach (Dz.U. z 2022 r. poz. 1816)
ustawa o IOŚ	– ustawa z 20.07.1991 r. o Inspekcji Ochrony Środowiska (Dz.U. z 2024 r. poz. 425 ze zm.)
ustawa o IW	– ustawa z 29.01.2004 r. o Inspekcji Weterynaryjnej (Dz.U. z 2024 r. poz. 12 ze zm.)
ustawa o NIK	– ustawa z 23.12.1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli (Dz.U. z 2022 r. poz. 623 ze zm.)
ustawa o PIS	– ustawa z 14.03.1985 r. o Państwowej Inspekcji Sanitarnej (Dz.U. z 2024 r. poz. 416 ze zm.)
u.t.d.	– ustawa z 6.09.2001 r. o transporcie drogowym (Dz.U. z 2025 r. poz. 1490 ze zm.)
u.w.r.n.	– ustawa z 9.06.2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz.U. z 2026 r. poz. 163)
VStG	– Verwaltungsstrafgesetz (austriacka ustawa o przekroczeniach administracyjnych z 1991 r., BGBl 1991, nr 52)
VStrR	– Bundesgesetz über das Verwaltungsstrafrecht (szwajcarska ustawa o prawie karno-administracyjnym z 22.03.1974 r.)

Wykaz skrótów

- ZANN – Zakon za administratiwnitie naruszenija i nakazani (bułgarska ustawa o naruszeniach i karach administracyjnych z 1969 r., D’rzhaven Vestnik 1969, Nr 92 ze zm.)
- z.t.p. – załącznik do rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z 30.06.2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dz.U. z 2026 r. poz. 300)

ORGANY, SĄDY, INSTYTUCJE

- ETPC – Europejski Trybunał Praw Człowieka
- IOŚ – Inspekcja Ochrony Środowiska
- NSA – Naczelny Sąd Administracyjny
- RPO – Rzecznik Praw Obywatelskich
- SA – Sąd Apelacyjny
- SN – Sąd Najwyższy
- SO – Sąd Okręgowy
- SR – Sąd Rejonowy
- TK – Trybunał Konstytucyjny
- TS – Trybunał Sprawiedliwości
- WSA – Wojewódzki Sąd Administracyjny

PUBLIKATORY I CZASOPISMA

- AK – Archiwum Kryminologii
- Apel.-Lub – Apelacja. Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Lublinie
- ATDP – Administracja: Teoria, Dydaktyka, Praktyka
- AUL FI – Acta Universitatis Lodzensis. Folia Iuridica
- AUMCS – Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska
- AUWr – Acta Universitatis Wratislaviensis
- BGBI – Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich
- Biul. PK – Biuletyn Prawa Karnego
- Biul. SAKa – Biuletyn Sądu Apelacyjnego w Katowicach
- Biul. SN – Biuletyn Sądu Najwyższego
- BSP – Białostockie Studia Prawnicze
- CzPKiNP – Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych
- DGP – Dziennik Gazeta Prawna
- Dz. Praw P. Pol. – Dziennik Praw Państwa Polskiego

Wykaz skrótów

Dz.U.	– Dziennik Ustaw
Dz.Urz. UE	– Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej
EP	– Edukacja Prawnicza
EPS	– Europejski Przegląd Sądowy
FP	– Forum Prawnicze
GSiP	– Gazeta Sądowa i Penitencjarna
GSW	– Gazeta Sądowa Warszawska
IN	– Ius Novum
KPPubl.	– Kwartalnik Prawa Publicznego
KSP	– Krakowskie Studia Prawnicze
KZS	– Krakowskie Zeszyty Sądowe
M. Praw.	– Monitor Prawniczy
NJW	– Neue Juristische Wochenschrift
NKPK	– Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego
NP	– Nowe Prawo
OMT	– Organizacja – Metody – Technika
OSA	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSAW	– Orzecznictwo Apelacji Wrocławskiej
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna
OSN(K)	– Zbiór Orzeczeń Sądu Najwyższego. Orzeczenia Izby Karnej
OSNKW	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Karna i Izba Wojskowa
OSNPG	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Wydawnictwo Prokuratury Generalnej
OSNwSK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego – Seria A
Pał.	– Palestra
PiM	– Prawo i Medycyna
PiP	– Państwo i Prawo
PiZS	– Praca i Zabezpieczenie Społeczne
PiŻ	– Prawo i Życie
PP	– Problemy Praworządności

Wykaz skrótów

PPiA	– Przegląd Prawa i Administracji
PPK	– Przegląd Prawa Karnego
PPol	– Przegląd Policyjny
PPP	– Przegląd Prawa Publicznego
Prob. PK	– Problemy Prawa Karnego
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
Prok. i Pr.–wkł.	– Prokuratura i Prawo – wkładka
Prz. Pod.	– Przegląd Podatkowy
Prz. Sejm.	– Przegląd Sejmowy
PS	– Przegląd Sądowy
PUG	– Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
PwD	– Prawo w Działaniu
PWP	– Przegląd Więziennictwa Polskiego
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SI	– Studia Iuridica
SIL	– Studia Iuridica Lublinensia
SP	– Studia Prawnicze
SPE	– Studia Prawniczo-Ekonomiczne
SPP	– Studia Prawa Publicznego
ST	– Samorząd Terytorialny
WPP	– Wojskowy Przegląd Prawniczy
YARS	– Yearbook of Antitrust and Regulatory Studies
ZKA	– Zagadnienia Karno-Administracyjne
ZNASW	– Zeszyty Naukowe Akademii Spraw Wewnętrznych
ZNIBPS	– Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego
ZNSA	– Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego
ZNUG	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Gdańskiego
ZNUJ	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego
ZNUŁ	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego
ZNUMK	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu
ZStW	– Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft
ZW	– Zagadnienia Wykroczeń

SŁOWO WSTĘPNE

Rodzime prawo wykroczeń, w rozumieniu zbliżonym do współczesnego, zaczęło kształtować się wraz z odzyskaniem przez Polskę niepodległości w 1918 r. Bez względu na to, czy za pierwszy akt prawny tej dziedziny prawa uznamy – jak wynika z rozważań J. Skupińskiego¹ – dekret z 7.02.1919 r. w przedmiocie przepisów tymczasowych o uprawnieniu Komisarzy Ludowych do wymierzania kar w drodze postępowania administracyjno-karnego², czy też – jak chce tego W. Radecki³ – dekret tymczasowy z 3.01.1919 r. o urządzeniu i działalności inspekcji pracy⁴, oczywista staje się konstatacja, że polskie prawo wykroczeń liczy sobie już ponad 100 lat. W czasie tego długotrwałego rozwoju przeobraziło się ze zbioru rozproszonych regulacji w odrębną dziedzinę prawa⁵, skodyfikowaną, gdy chodzi o regulacje materialnoprawne, w Kodeksie wykroczeń z 1971 r. Oprócz Kodeksu wykroczeń na normatywny obraz rodzimego prawa o wykroczeniach składają się także liczne ustawy szczególne, gdzie typizuje się znacznie większą liczbę wykroczeń aniżeli w części szczególnej tego Kodeksu. Wszystkie te regulacje – kodeksowe i pozakodeksowe – tworzą rozbudowany system prawa wykroczeń.

W celu uniknięcia ewentualnych wątpliwości wypada zaakcentować, że mowa tu o systemie materialnego prawa wykroczeń, z pominięciem zwłaszcza tych unormowań, które składają się na procesowe prawo wykroczeń. Oczywiście do kwestii procesowych przyjdzie jeszcze w toku dalszych rozważań nieraz nawiązać, aczkolwiek trzeba wyraźnie podkreślić, że analizy pomieszczone w niniejszym, a także w kolejnych tomach *Systemu Prawa Wykroczeń*, koncentrują się na zagadnieniach materialnoprawnych, a więc są ograniczone do tego, co nazywamy materialnym prawem wykroczeń. Zagadnienia procesowe są na tyle

¹ J. Skupiński, *Model polskiego prawa o wykroczeniach*, Ossolineum 1974, s. 74–75.

² Dz. Praw P. Pol. Nr 14, poz. 154.

³ W. Radecki, *Rola sądów w realizacji odpowiedzialności za wykroczenia i delikty administracyjne w prawie polskim, czechosłowackim, czeskim i słowackim*, cz. 1, „Consilium Iuridicum” 2024/4, s. 146.

⁴ Dz. Praw P. Pol. Nr 5, poz. 90.

⁵ Będzie o tym szerzej mowa w rozdziale 1 niniejszego tomu, poświęconym pojęciu i funkcjom prawa wykroczeń.

odrębne, że zasługują na osobne opracowanie systemowe, podobnie jak ma to miejsce w obszarze prawa karnego *sensu stricto* (dotyczącego przestępstw)⁶.

Wraz z rozwojem rodzimego prawa wykroczeń rozwijała się również dotycząca go nauka. Na przestrzeni lat powstało wiele różnego rodzaju opracowań, w których dokonywano analizy regulacji tworzących prawo wykroczeń i jego poszczególne instytucje. Nigdy jednak nie powstało w tym obszarze opracowanie systemowe, ukazujące – w perspektywie teoretycznej i dogmatycznej – cały stan prawny składający się na polskie prawo wykroczeń. Chyba najbliższe takiemu opracowaniu jest dwutomowe dzieło *Reforma prawa wykroczeń*⁷. Wszak, pomimo tego, że zostało ono ukierunkowane na przyszłość analizowanej dziedziny prawa, objęło swoim zakresem także wszechstronne omówienie teoretycznych i dogmatycznych problemów obowiązującego prawa wykroczeń⁸. Nie jest to jednak opracowanie systemowe w pełnym tego słowa znaczeniu.

Wziąwszy zatem pod uwagę z jednej strony to, że regulacje polskiego prawa wykroczeń tworzą rozbudowany system, który należy postrzegać jako odrębną dziedzinę prawa, z drugiej zaś strony to, że regulacje te nie doczekały się opracowania systemowego, w pełni uzasadnione stało się przygotowanie niniejszego *Systemu Prawa Wykroczeń*. Wydaje się przy tym, że racje przemawiające za powstaniem takiego dzieła zaktualizowały się już w latach 70. XX w., po wejściu w życie Kodeksu wykroczeń z 1971 r. Stąd też można stwierdzić, że systemowe opracowanie rodzimego prawa wykroczeń było oczekiwane w środowisku osób zajmujących się tym prawem od ponad 50 lat.

System Prawa Wykroczeń pomyślany jest jako dzieło trzytomowe. Od dawany do rąk Czytelników tom pierwszy obejmuje problematykę części ogólnej prawa wykroczeń, a ściślej poświęcony jest zagadnieniom wstępnym oraz zasadom odpowiedzialności. Przy czym zasady te rozumiane są szeroko, zgodnie z koncepcją rozdziału I Kodeksu wykroczeń. Planowany tom drugi będzie kontynuacją problematyki części ogólnej prawa wykroczeń, jednakże tym razem rozważania skoncentrują się na środkach reakcji na wykroczenie i na zasadach ich stosowania. W końcu tom trzeci to już problematyka części

⁶ W obszarze tym powstały dwa osobne opracowania systemowe, tj. *System Prawa Karnego* (C.H. Beck, red. A. Marek, a następnie L.K. Paprzycki), poświęcony materialnemu prawu karnemu, i *System Prawa Karnego Procesowego* (Wolters Kluwer, red. P. Hofmański), odnoszący się do procesowego prawa karnego.

⁷ *Reforma prawa wykroczeń*, t. 1–2, red. P. Daniluk, Warszawa 2019–2020.

⁸ Zob. M. Bojarski, *Rekomendacja opracowania „Reforma prawa wykroczeń” pod red. Pawła Daniluka do nagrody Wydziału I Nauk Humanistycznych i Społecznych PAN w dziedzinie prawa im. Leona Petrażyckiego* (maszynopis powielony), s. 1, gdzie wskazuje się, iż opracowanie to jest „pełnym opracowaniem problematyki prawa o wykroczeniach”, które można „przyrównać do publikacji spełniającej warunki systemu tej gałęzi prawa”.

szczególnej prawa wykroczeń, co oznacza, że przedmiotem analizy będzie – kodeksowa i pozakodeksowa – typizacja wykroczeń.

Prezentując nieco bliżej zawartość niniejszego tomu pierwszego, wypada wskazać, że otwierają go rozważania na temat pojęcia i funkcji prawa wykroczeń (rozdział 1). Następnie Czytelnikom przybliżane są, w szerokiej perspektywie komparatystycznej, modele prawa wykroczeń (rozdział 2). W kolejnych partiach tomu pierwszego prezentowane są – z jednej strony – historyczna ewolucja polskiego prawa wykroczeń (rozdział 3), z drugiej zaś – kierunki reformy tej dziedziny prawa (rozdział 4). Istota wykroczenia w polskim systemie prawa karnego *sensu largissimo*, a więc na tle przestępstwa i deliktu administracyjnego, to przedmiot rozdziału 5. Dalej zaś pojawia się problematyka z zakresu styku wykroczeń z innymi kategoriami czynów zabronionych, obejmująca przepołowione czyny zabronione (rozdział 6) oraz relacje: wykroczenie powszechne – wykroczenie skarbowe (rozdział 7) i wykroczenie – delikt administracyjny (rozdział 8). Kolejny blok zagadnień wstępnych to ponadustawowe, a ściślej – konstytucyjne (rozdział 9) i prawnomiędzynarodowe (rozdział 10), uwarunkowania prawa wykroczeń. W ramach początkowych uwag o zasadach odpowiedzialności prezentowana jest problematyka czasu popełnienia wykroczenia i obowiązywania polskiego prawa wykroczeń w czasie (rozdział 11) oraz miejsca popełnienia wykroczenia i obowiązywania polskiego prawa wykroczeń co do miejsca (rozdział 12). Następny rozdział – 13 – to obszernie rozważania ogniskujące się wokół definicji wykroczenia i podstaw odpowiedzialności za jego popełnienie (struktury wykroczenia). Jest tu mowa o czynie zabronionym i jego bezprawności, o społecznej szkodliwości czynu, o winie, a także o karalności czynu. Kolejny rozbudowany rozdział – 14 – obejmuje problematykę znamion wykroczenia: przedmiotu ochrony (zamachu), strony przedmiotowej, podmiotu i strony podmiotowej. Dalsze uwagi tomu pierwszego koncentrują się na stadialnych (rozdział 15) i zjawiskowych (rozdział 16) formach wykroczenia. Następnie przybliżane są zagadnienia z zakresu mechanizmów redukcji wielości wykroczeń (rozdział 17) i z zakresu realnego (rzeczywistego) zbiegu wykroczeń (rozdział 18). Potem pojawia się problematyka zbiegu przepisów ustawy (rozdział 19), zbiegu wykroczenia z przestępstwem (rozdział 20) oraz zbiegu wykroczenia z deliktem administracyjnym (rozdział 21). Ostatni – 22 – rozdział tomu pierwszego to rozbudowana i wielopłaszczyznowa analiza okoliczności wyłączających odpowiedzialność za wykroczenie. Mieści ona w sobie – oprócz ogólnej charakterystyki okoliczności wyłączających bezprawność czynu lub winę – rozważania na temat obrony koniecznej, stanu wyższej konieczności i innych okoliczności wyłączających bezprawność czynu, niepoczytalności

i poczytalności ograniczonej, a także błędów co do okoliczności stanowiącej znamię czynu zabronionego i co do karalności.

Zamiarem piszącego te słowa było to, żeby *System Prawa Wykroczeń* stał się okazją do integracji środowiska osób zajmujących się prawem wykroczeń. Stąd też do opracowania poszczególnych części tego dzieła zaproszono wielu autorów, reprezentujących różne ośrodki naukowe oraz praktykę. Jeżeli chodzi o tom pierwszy, to skupił on 19 autorów – zarówno naukowców, jak i praktyków (ich biogramy zamieszczone są na końcu niniejszego tomu). Mając na uwadze ten wieloautorski, zbiorowy charakter niniejszego opracowania, godzi się podkreślić, że prezentowane w jego poszczególnych częściach poglądy są wyrazem osobistych zapatrywań ich autorów i nie zawsze muszą być podzielane przez innych członków zespołu autorskiego.

System Prawa Wykroczeń nie powstałby, gdyby nie zaangażowanie wydawnictwa Wolters Kluwer, za które serdecznie dziękuję. Szczególne wyrazy podziękowania kieruję przy tym do Pani Justyny Kossak, Pani Moniki Pawłowskiej i Pani Katarzyny Gierłowskiej. Wyrazy wdzięczności należą się również recenzentowi wydawniczemu niniejszego tomu w osobie Pana prof. dra hab. Ryszarda A. Stefańskiego.

Odrębnie wypada wspomnieć, że *System Prawa Wykroczeń* został objęty patronatem czasopisma „Państwo i Prawo”. Patronat tego najbardziej prestiżowego polskiego czasopisma prawniczego – za który dziękuję w szczególności redaktorowi naczelnemu Panu prof. dr. hab. Andrzejowi Wróblowi i sekretarzowi redakcji Panu dr. Michałowi Ziółkowskiemu – jest dla zespołu autorskiego zaszczytem i prawdziwą przyjemnością. Warto przy tym odnotować, że łamy „Państwa i Prawa” zawsze były otwarte na merytoryczną dyskusję o prawie wykroczeń, co nabierało szczególnego znaczenia zwłaszcza w okresach reformowania tej dziedziny prawa⁹.

W czasie opracowywania *Systemu Prawa Wykroczeń* – 11.10.2025 r. – zmarł Pan prof. dr hab. Jan Wojciech Skupiński, czołowy przedstawiciel nauki prawa wykroczeń, który niezwykle zasłużył się rozwojowi refleksji nad tą dziedziną prawa. Autorzy niniejszego tomu poświęcają go pamięci tego wybitnego Uczonego.

Warszawa, czerwiec 2026 r.
prof. dr hab. Paweł Daniluk

⁹ Zob. np. teksty zamieszczone w PiP 1970/8–9, wydodrębnione w części zatytułowanej „Dyskusja nad kodyfikacją prawa karno-administracyjnego”.

ROZDZIAŁ 1

POJĘCIE I FUNKCJE PRAWA WYKROCZEŃ

1.1. Pojęcie materialnego prawa wykroczeń	27
1.2. Prawo dotyczące wykroczeń: prawo karno-administracyjne czy prawo karne <i>sensu largo</i> ? ...	28
1.3. Prawo wykroczeń jako odrębna dziedzina prawa	34
1.4. Procesowe prawo wykroczeń i wykonawcze prawo wykroczeń (wzmianka)	37
1.5. Powszechne a szczególne (skarbowe) prawo wykroczeń	39
1.6. Kodeksowe i pozakodeksowe prawo wykroczeń	41
1.7. Wykroczenie i prawo wykroczeń a przestępstwo i prawo karne <i>sensu stricto</i>	44
1.8. Funkcje prawa wykroczeń	49
1.8.1. Pojęcie funkcji prawa wykroczeń	49
1.8.2. Funkcja ochronna	52
1.8.3. Funkcja prewencyjna	57
1.8.4. Funkcja gwarancyjna	62
1.8.5. Funkcja sprawiedliwościowa	64
1.8.6. Funkcja kompensacyjna (restrytucyjna)	66

Literatura: I. Andrejew, *O niektórych nowych teoriach przedmiotu ochrony w prawie karnym*, PiP 1958/1; I. Andrejew, *Polskie prawo karne w zarysie*, Warszawa 1980; I. Andrejew, *Spółeczne oddziaływanie kary*, SI 1978/8; I. Andrejew, *Ustawowe znamiona przestępstwa*, Warszawa 1959; I. Andrejew, *W drodze do nowego kodeksu karnego*, PiP 1966/2; I. Andrejew, W. Świda, W. Wolter, *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 1973; J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, *Kodeks karny. Komentarz*, t. 1, Warszawa 1987; J. Bednarzak, *Spółeczne oddziaływanie kary*, NP 1976/4; M. Błaszczuk, W.J. Jankowski, M. Zbrojewska, *Prawo i postępowanie w sprawach o wykroczenia*, Warszawa 2013; I. Bogucka, *Funkcje prawa. Analiza pojęcia*, Kraków 2000; T. Bojarski, *Polskie prawo wykroczeń. Zarys wykładu*, Warszawa 2012; K. Buchała, *Prawo karne materialne*, Warszawa 1980; T. Chauvin, T. Stawecki, P. Winczorek, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2021; M. Cieślak, *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Warszawa 1990; P. Daniluk, *Konstytucyjne determinanty reformowania materialnego prawa wykroczeń* [w:] *Reforma prawa wykroczeń*, t. 2, red. P. Daniluk, Warszawa 2020; P. Daniluk, *Małe prawo karne*, DGP – dodatek „Prawnik” z 16.01.2024 r.; P. Daniluk, *Przestępstwa podobne w polskim prawie karnym*, Warszawa 2013; Z. Gostyński, *Prawo*

wykroczeń w zarysie, Katowice 1987; **T. Grzegorzczak, A. Gubiński**, *Prawo wykroczeń*, Warszawa 1996; **A. Gubiński**, *Prawo karno-administracyjne*, Warszawa 1973; **A. Gubiński**, *Prawo karno-administracyjne. Wykroczenie*, Warszawa 1967; **H.J. Hirsch**, *W kwestii aktualnego stanu dyskusji o pojęciu dobra prawnego*, RPEiS 2002/1; **J. Jakubowska-Hara, K. Łucarz**, *Kierunki reform polskiego prawa wykroczeń w perspektywie historycznoprawnej* [w:] *Reforma prawa wykroczeń*, t. 2, red. P. Daniluk, Warszawa 2020; **A. Kania**, *Ogólne dyrektywy wymiaru kary za wykroczenia*, NKPK 2016/41; **G. Kasicki, A. Wiśniewski**, *Kodeks wykroczeń z komentarzem*, Warszawa 2002; *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, red. T. Bojarski, Warszawa 2015; *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, red. P. Daniluk, Warszawa 2023; *Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Komentarz*, t. 1, red. L. Garlicki, Warszawa 2010; **W. Kopaliński**, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*, Warszawa 1994; **A. Korybski, L. Leszczyński, A. Pieniążek**, *Wstęp do prawoznawstwa*, Lublin 2007; **J. Kosonoga**, *System środków dyscyplinujących uczestników postępowania karnego*, Warszawa 2014; **A. Laskowska-Hulisz**, *Zakres orzekania sądu pierwszej instancji w procesie cywilnym*, Warszawa 2018; **L. Leszczyński**, *System prawa w ujęciu teoretycznoprawnym*, AUMCS. Sectio G 2017/1; **T. Leśko**, *System środków karnych*, Warszawa 1974; **M. Marczewski**, *Wykroczenia w świetle statystyki policyjnej i sądowej (analiza przeprowadzona w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości)*, Warszawa 2018; **A. Marek**, *Materialna definicja wykroczenia*, ZNUMK. Prawo 1971/10; **A. Marek**, *Prawo karne*, Warszawa 2006; **A. Marek**, *Prawo wykroczeń (materialne i procesowe)*, Warszawa 2004; **A. Marek**, *Recenzja pracy A. Gubińskiego, Prawo karno-administracyjne*, Warszawa 1972, Pal. 1973/5; **K. Michalak**, *Status prawa medycznego na tle szczegółowych nauk prawnych*, Białystok 2020; **L. Morawski**, *Wstęp do prawoznawstwa*, Toruń 2014; **J. Nowacki, Z. Tobor**, *Wstęp do prawoznawstwa*, Katowice 1988; **H. Popławski**, *Problemy granic przestępstwa i wykroczenia*, NP 1973/9; *Prawo karne materialne. Część ogólna*, red. M. Mozgawa, Kraków 2006; *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczegółowa*, red. M. Bojarski, Warszawa 2004; *Prawo o wykroczeniach (projekt)*, Warszawa 1970; **M. Prengel**, *Dobro prawne – centralne pojęcie prawa karnego*, „Jurysta” 2002/5; *Projekt kodeksu karnego. Część ogólna. Wprowadzenie*, Warszawa 1966; *Projekt kodeksu karnego oraz przepisów wprowadzających kodeks karny*, Warszawa 1968; *Projekt kodeksu wykroczeń (redakcja z lutego 1991 r.)*, Komisja do spraw Reformy Prawa Karnego – Zespół do spraw Ujednolicenia Rozwiązań Prawa Karnego i Prawa o Wykroczeniach; **R. Rajkowski**, *Prawo karno-administracyjne Polski Ludowej. Zarys części ogólnej i postępowania*, Warszawa 1955; **O. Sitarz**, *Materialne prawo wykroczeń. Część ogólna*, Warszawa 2015; **M. Skąpski**, *Ochronna funkcja prawa pracy w gospodarce rynkowej*, Kraków 2006; **J. Skupiński**, *Model polskiego prawa o wykroczeniach*, Ossolineum 1974; *Słownik języka polskiego*, t. 1, red. M. Szymczak, Warszawa 1978; *Słownik synonimów polskich*, red. Z. Kurzowa, Warszawa 2004; *Słownik współczesnego języka polskiego*, red. B. Dunaj, Warszawa 1996; *Społeczne poglądy na funkcje prawa*, red. M. Borucka-Arctowa, Ossolineum 1982; **R.A. Stefański**, *Zasadność kontrawencjonalizacji prowadzenia w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego pojazdu niemechanicznego*, Prok. i Pr. 2014/4; *System Prawa Karnego*, t. 1,

Zagadnienia ogólne, red. A. Marek, Warszawa 2010; *System Prawa Karnego*, t. 11, *Szczególnie dziedziny prawa karnego. Prawo karne wojskowe, skarbowe i pozakodeksowe*, red. M. Bojarski, Warszawa 2014; **M. Szerer**, *Problematyka społecznego oddziaływania kary*, PiP 1974/5; **W. Świda**, *Prawo karne*, Warszawa 1986; *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 1, red. S. Dubisz, Warszawa 2003; **L. Wilk, J. Zagrodnik**, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2007; **S. Wronkowska, Z. Ziemiński**, *Zarys teorii prawa*, Poznań 2001; **Z. Ziemiński**, *O pojmowaniu celu, zadania, roli i funkcji prawa*, PiP 1987/12.

1.1. POJĘCIE MATERIALNEGO PRAWA WYKROCZEŃ

Przybliżając pokrótce pojęcie prawa wykroczeń, czy też – znaczeniowo tożsame – pojęcie prawa o wykroczeniach, należałoby powiedzieć, że jest to zespół norm prawnych, które określają czyny zabronione pod groźbą kary jako wykroczenia, zasady odpowiedzialności za te czyny oraz środki będące reakcją na ich popełnienie¹. Przedstawione objaśnienie odnosi się – rzecz jasna – do materialnego prawa wykroczeń. Obok niego można jeszcze wyróżnić procesowe prawo wykroczeń i wykonawcze prawo wykroczeń², co łącznie daje nam kompleksowy obraz szeroko rozumianego systemu prawa wykroczeń. Do procesowego i wykonawczego prawa o wykroczeniach przyjdzie jeszcze w toku dalszych rozważań powrócić, aczkolwiek trzeba wyraźnie podkreślić, że analizy pomieszczone w niniejszym, a także w kolejnych tomach *Systemu Prawa Wykroczeń* koncentrują się na zagadnieniach materialno-

¹ Por. M. Błaszczuk [w:] M. Błaszczuk, W.J. Jankowski, M. Zbrojewska, *Prawo i postępowanie w sprawach o wykroczenia*, Warszawa 2013, s. 3; T. Bojarski, *Polskie prawo wykroczeń. Zarys wykładu*, Warszawa 2012, s. 30; A. Gubiński [w:] T. Grzegorzczak, A. Gubiński, *Prawo wykroczeń*, Warszawa 1996, s. 31; A. Marek, *Prawo wykroczeń (materialne i procesowe)*, Warszawa 2004, s. 4.

² W starszym piśmiennictwie wyróżniano ponadto ustrojowo-organizacyjne prawo wykroczeń (zob. np. Z. Gostyński, *Prawo wykroczeń w zarysie*, Katowice 1987, s. 9; J. Skupiński, *Model polskiego prawa o wykroczeniach*, Ossolineum 1974, s. 7), dotyczące ustroju i organizacji organów orzekających w sprawach o wykroczenia. Wyodrębnianie i eksponowanie takiego sektora prawa wykroczeń było związane z tym, że to właśnie ustrój i organizacja organów orzekających w sprawach o wykroczenia istotnie determinowały sposób postrzegania tej dziedziny prawa, w tym zwłaszcza jej charakteru. Mowa tu w szczególności o szerokich kompetencjach orzeczniczych organów administracji, co przez wiele lat pozwalało mówić o prawie karno-administracyjnym (zob. zwłaszcza J. Skupiński, *Model...*, s. 7–12). Obecnie mamy do czynienia z „usądowieniem” orzekania w sprawach o wykroczenia, z jednym tylko wyjątkiem w postaci – prowadzonego przez organy niesądowe – postępowania mandatowego. Między innymi z tego powodu nie wydaje się już celowe wyodrębnianie i eksponowanie ustrojowo-organizacyjnego prawa wykroczeń, a problemy lokowane dotychczas w tym obszarze z powodzeniem można analizować w ramach procesowego prawa wykroczeń, z coraz bardziej docenianym komponentem konstytucyjnym.

prawnych, a więc są ograniczone do tego, co nazywamy materialnym prawem wykroczeń. Kwestie procesowe i wykonawcze są na tyle odrębne, że zasługują na osobne opracowanie systemowe, podobnie jak ma to miejsce w obszarze prawa karnego *sensu stricto* (dotyczącego przestępstw)³.

Nazwa „prawo wykroczeń” ma swoje zakotwiczenie normatywne. Wszak podstawowy akt prawny tej dziedziny prawa nosi tytuł „Kodeks wykroczeń”, co jednoznacznie wskazuje, że ustawa ta to ni mniej, ni więcej jak właśnie prawo wykroczeń. Jeszcze wyraźniejszy był związek między nazwą „prawo o wykroczeniach” a pierwszą polską kodyfikacją prawa wykroczeń, jaką było rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11.07.1932 r. – Prawo o wykroczeniach⁴. W tym wypadku mieliśmy do czynienia z identycznością nazwy dziedziny prawa i nazwy podstawowego dla niej aktu prawnego.

1.2. PRAWO DOTYCZĄCE WYKROCZEŃ: PRAWO KARNO-ADMINISTRACYJNE CZY PRAWO KARNE *SENSU LARGO*?

Jak już wspomniano (przypis 2), przez wiele lat interesującą nas dziedzinę prawa określano mianem prawa karno-administracyjnego⁵, a w niektórych okresach nazwa ta wyparła wręcz nazwy „prawo wykroczeń” czy „prawo o wykroczeniach”. Należy mieć przy tym na uwadze, że termin „prawo karno-administracyjne” nie był oryginalnym wytworem doktryny, lecz nawiązywał do tytułów i treści aktów prawnych. Mowa tu zwłaszcza o rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z 22.03.1928 r. o postępowaniu karno-administracyjnym⁶, ustawie z 15.12.1951 r. o orzecznictwie karno-administracyjnym⁷ i ustawie z 17.06.1966 r. o przekazaniu niektórych drobnych przestępstw jako wykroczeń do orzecznictwa karno-administracyjnego⁸. Od strony merytorycznej za administracyjnym członem nazwy „prawo

³ W obszarze tym powstały dwa osobne opracowanie systemowe, tj. *System Prawa Karnego* (C.H. Beck, red. A. Marek, a następnie L.K. Paprzycki), poświęcony materialnemu prawu karnemu, i *System Prawa Karnego procesowego* (Wolters Kluwer, red. P. Hofmański), odnoszący się do procesowego prawa karnego.

⁴ Dz.U. Nr 60, poz. 572 ze zm.

⁵ Zamiast wielu zob. np. A. Gubiński, *Prawo karno-administracyjne. Wykroczenie*, Warszawa 1967, *passim*; R. Rajkowski, *Prawo karno-administracyjne Polski Ludowej. Zarys części ogólnej i postępowania*, Warszawa 1955, *passim*.

⁶ Dz.U. Nr 38, poz. 365 ze zm.

⁷ Dz.U. z 1966 r. Nr 39, poz. 233 ze zm.

⁸ Dz.U. Nr 23, poz. 149.

karno-administracyjne” przemawiały przede wszystkim dwie okoliczności. Po pierwsze, w obszarze tej dziedziny prawa zabraniano się pod groźbą kary takich czynów, które naruszają zakazy lub nakazy administracyjnoprawne. Mówiąc inaczej, przepisy prawa karno-administracyjnego miały zagwarantować przestrzeganie przepisów prawa administracyjnego. Po wtóre, kompetencje do nałożenia kary za wspomniane czyny (wykroczenia) przysługiwały organom administracyjnym. I właśnie w tych dwóch okolicznościach widziano ścisły związek prawa dotyczącego wykroczeń z prawem administracyjnym⁹. Z drugiej zaś strony dostrzegano, że prawo dotyczące wykroczeń operuje sankcją karną, która w swojej istocie oraz w zasadach jej stosowania nie różni się zasadniczo od sankcji właściwej dla prawa karnego *sensu stricto*¹⁰. To z kolei uwiadamiało ścisły związek omawianej tu dziedziny prawa właśnie z prawem karnym *sensu stricto*. W konsekwencji prawo dotyczące wykroczeń było lokowane niejako między prawem karnym *sensu stricto* a prawem administracyjnym i stąd nazwa „prawo karno-administracyjne”.

Na dalszym etapie rozwoju prawa dotyczącego wykroczeń nazwa „prawo karno-administracyjne” została zmarginalizowana, a obecnie w zasadzie już się jej nie używa. Formalnym momentem, z którym należy wiązać porzucanie „prawa karno-administracyjnego” na rzecz „prawa wykroczeń”, było pojawienie się w polskim porządku prawnym Kodeksu wykroczeń z 1971 r.¹¹ Przy czym nie chodziło tu tylko o nomenklaturę tego aktu prawnego, ale przede wszystkim o postępujące zmiany normatywne w obszarze prawa dotyczącego wykroczeń: znaczny wzrost liczby wykroczeń o charakterze „ogólnokryminalnym” oraz przekształcenia w zakresie organów sprawujących orzecznictwo w sprawach o wykroczenia¹². W takim stanie rzeczy czołowy przedstawiciel nauki prawa o wykroczeniach A. Gubiński stwierdził już w 1973 r., że nazwa „prawo karno-administracyjne” jest „reliktem dawnego stanu prawnego” i można przypuszczać, iż „ulegnie wkrótce zmianie tak, by była ona bardziej adekwatna systemowi objętych nią regulacji”¹³. Słowa te okazały się prorocze, gdyż już niedługo po ich wypowiedzeniu powszechnie stosowaną nazwą stało się „prawo wykroczeń”.

⁹ Zob. np. Z. Gostyński, *Prawo...*, s. 10; A. Gubiński, *Prawo karno-administracyjne...*, 1967, s. 5; A. Gubiński [w:] T. Grzegorzczak, A. Gubiński, *Prawo...*, s. 31.

¹⁰ Zob. np. Z. Gostyński, *Prawo...*, s. 10; A. Gubiński, *Prawo karno-administracyjne...*, 1967, s. 5; A. Gubiński [w:] T. Grzegorzczak, A. Gubiński, *Prawo...*, s. 31–32.

¹¹ Por. T. Bojarski, *Polskie...*, s. 29; A. Marek, *Recenzja pracy A. Gubińskiego, Prawo karno-administracyjne*, Warszawa 1972, Pal. 1973/5, s. 55.

¹² Zob. A. Gubiński, *Prawo karno-administracyjne*, Warszawa 1973, s. 6. W odniesieniu do drugiej z tych kwestii zob. ponadto J. Skupiński, *Model...*, s. 11–12.

¹³ A. Gubiński, *Prawo karno-administracyjne...*, 1973, s. 5 i 6.

Tytuł
rekomendowany
przez

PANSTWO
i
PRAWO

ZAMÓWIENIA:
INFOLINIA +48 801 044 545
ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL
WWW.PROFINFO.PL

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa